

Universitätsbibliothek Wuppertal

Annæi Senecæ Tvm Rhetoris Tvm Philosophi Opera Omnia

Quid in eo contineatur sequens pagina indicabit

Seneca, Lucius Annaeus <Rhetor>

M.DC.XLVI., 1646

Liber tertius

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1509](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1509)

LIBER TERTIVS.
QVI EST DE AQVIS.

PRAEFATIO.

NON præterit me Lucili virorum optime, quam magnarum rerum fundamenta ponam senex, qui mundum circuire constitui, & causas secretaque eius eruere, atque aliis noscenda proderè. Quando tam multa consequar? tam sparsa colligam? tam occulta percipiam? Premit à tergo senectus, & obiiicit annos inter vana studia consumptos, tanto magis vreamus, & damna ætatis malè exactæ labor sarciat. Nox ad diem accedat. Occupationes recidantur: patrimonij longe à domino iacentis cura soluatur: sibi totus animus vacet, & ad contemplationem sui saltem in ipso sine respiciat. Faciet, ac sibi instabit, & quotidie breuitatem temporis metietur. Quicquid amissum est, id diligenti vsu præsentis vitæ recolliget. Fidelissimus ad honesta ex penitentia transitus. Libet mihi exclamare illum poëtæ inclyti versum:

*Tollimus ingentes animos, & maxima paruo
Tempore molimur-----*

Hoc dicerem, si puer iuuenisve molirer. Nullum enim non tam magnis rebus tempus angustum est. Nunc vero ad rem seriam, grauem, immensam, post meridianis horis accessimus. Faciamus quod in itinere fieri solet. Qui tardius exierunt, velocitate pensant moram. Festinemus, & opus nescio an superabile, magnum certè, sine ætatis ex-

tis excusatione tractemus. Crescit animus quoties ceepit
 magnitudinem, attendit, & cogitat, quantum propo-
 sito, non quantum sibi superfit. Consumpsere se quidam,
 dum acta rerum extenororum componunt, quæque passi
 inuicem ausique sunt populi. Quanto satius est, sua mala
 extinguere, quam aliena posteris tradere? Quanto potius
 deorum opera celebrare, quam Philippi aut Alexandri
 latrocinia, ceterorumque, qui exitio gentium clari, non
 minores fuere pestes mortalium, quam inundatio, qua
 planum omne perfusum est, quam conflagratio, qua ma-
 gna pars animantium exaruit? Quemadmodum Hannibal
 superauerit Alpes, scribunt: quemadmodum confirma-
 tum Hispaniæ cladibus bellum Italiæ inopinatus intule-
 rit infractisque rebus etiam post Carthaginem pertinax,
 reges pererrauerit, contra Romanos ducem se promittens,
 etiam sine exercitu. Quemadmodum non deserit senex
 omnibus angulis bellum quærere. adeo sine patria esse
 pati poterat, sine hoste non poterat. Quanto satius quid
 faciendum sit quam quid factum sit, quærere, ac docere
 eos qui sua permiserunt fortunæ, nihil stabile ab illa datum
 esse: eius omnia fluere aura mobilius? nescit enim quies-
 cere, gaudet lætis tristitia substituere, & vtraque misce-
 re. Itaque in secundis nemo confidat, in aduersis nemo
 deficiat, alternæ sunt vices rerum. Quid exultas? Ista
 quibus ueheris in summum, nescis ubi te relictura sint:
 habebunt suum, non tuum, finem. Quid iaces? ad imum
 delatus es? nunc est resurgendi locus. In melius aduer-
 sa, in deterius optata flectuntur. Ita concipienda est ani-
 mo varietas, non priuatarum tantum domuum, quas le-
 uis casus impellit, sed etiam publicarum. Regna ex in-
 simo coorta supra imperantes iacuerunt. Vetera imperia
 in ipso flore cecidere. Iniri non potest numerus quam
 multa ab aliis fracta sint nunc cum maximè Deus alia exal-
 tat, alia submittit: nec molliter ponit, sed ex fastigio suo
 nullas habitura reliquias iactat. Magna ista, qui parui fu-
 mus, credimus. Multis rebus non ex natura sua, sed ex hu-
 militate nostra magnitudo est. Quid præcipuum in rebus
 humanis est? Non classibus maria complectere, nec in ru-
 bri maris litore signa fixisse, nec deficientem terra ad iniu-
 rias aliorum errasse in oceano, ignota quærentem: sed

animo omne venisse, & qua nulla est maior victoria, vitia
 domuisse. Innumerabiles sunt qui vrbes, qui populos ha-
 buere in potestate: paucissimi qui se. Quid est præcipuum?
 Erigere animum supra minas & promissa fortunæ. Nihil
 dignum putare quod speres. Quid enim habet dignum
 quod concupiscas? qui à diuinorum contemplatione quo-
 ties ad humana recideris, non aliter caligabis, quàm quo-
 rum oculi in denisam vmbra ex clato sole rediere. Quid
 est præcipuum? Possè læto animo aduersa tolerare: quic-
 quid acciderit, sic ferre, quasi tibi volueris accidere. De-
 buisses enim velle, si scisses omnia ex decreto Dei fieri.
 Flere, queri, ingemere, desistere est. Quid est præcipuum?
 Animus contra calamitates fortis, & contumax, luxuriæ
 non aduersus tantum, sed & infestus: nec audis periculi,
 nec fugax; qui sciat fortunam non expectare, sed ferre: &
 aduersus vtramque intrepidus inconsultusque prodire,
 nec illius tumultu, nec huius fulgure peruersus. Quid est
 præcipuum? non admittere in animum mala consilia, pu-
 ras ad cælum manus tollere: nullum petere bonum, quod
 vt ad te transeat, aliquis dare debet, aliquis amittere: opta-
 re, quod sine aduersario optatur, bonam mentem: Cetera
 magno æstimata mortalibus, etiam si quis domum casus
 attulerit, sic intueri, quasi exitura qua venerint. Quid est
 præcipuum? Altos supra fortuita spiritus tollere: hominis
 meminisse, vt, siue felix eris, scias hoc non futurum diu;
 siue infelix, scias hoc te non esse, si non putes. Quid est
 præcipuum? In primis labris animam habere. Hæc res ef-
 ficat non è iure Quiritum liberum, sed è iure naturæ. Li-
 ber autem est, qui seruitutem effugit sui. Hæc est assidua
 seruitus, & ineluctabilis, & per diem ac noctem æqualiter
 promens, sine interuallo, sine com meatu. Sibi seruire, gra-
 uissima seruitus est: quam discutere facile est, si deseris
 multa te poscere, si deseris tibi referre mercedem, si ante
 oculos & naturam tuam posueris & atatem, licet prima
 sit, ac tibi ipse dixeris: Quid insanio? quid anhelio? quid
 fudo? quid terram verso? quid forum viso? Nec multo o-
 pus est, nec diu. Ad hoc proderit nobis inspicere rerum
 naturam. primo discedemus à sordidis: deinde animum i-
 psam, quo magno summoque opus est, seducemus à cor-
 pore. Deinde in occultis exercitata subtilitas, non erit in
 aperto

aperto deterior. Nihil autem est apertius his salutaribus, quæ contra nequitiam nostram furoremque discuntur, quam damnamus nec ponimus.

CAP. I. QUÆRAMVS. ergo de aquis, & inuestigemus Sicut, ut ait Ouidius:

Fons erat illimis nitidis argenteus undis:
siue ut ait Virgilius:

*Vnde per ora nouem vasto cum murmure montis,
It mare præruptum & pelago premit arua sonantis.*
siue, ut apud te Iunior carissime inuenio:

Eleus Siculis de fontibus exilis amnis.
si qua ratio aquas subministrat: quomodo tot flumina ingentia per diem noctemque decurrant: quare alia hibernis aquis intumescant, alia in defectu ceterorum annium crescant. Nilum interim seponamus à turba, propriæ naturæ & singularis: illi diem suum dabimus, nunc vulgares aquas prosequemur, tam frigidæ quam calentes. In quibus quærendum erit: utrum calidæ nascantur an fiant. De ceteris quoque differemus, quas insignes aut sapor, aut aliqua reddit utilitas. Quædam enim oculos, quædam nervos iuuant, quædam inueterata & desperata à medicis vitia percurant. Quædam medentur vlcibus, quædam interiora fouent potu, & pulmonis ac viscerum querelas leuant. Quædam supprimunt sanguinem: tam varius singulis vsus, quam gustus est.

CAP. II. AUT stant omnes aquæ, aut fluunt: aut colliguntur, aut vacias habent venas. Aliæ sunt dulces, aliæ variæ: asperæ quippe interueniunt, salæ, aut medicatæ: ex quibus sulphuratas dicimus, ferratas, aluminosas. Indicat vim sapor. Habent præterea multa discrimina. Primum tactus: frigidæ calidæque sunt: deinde ponderis: leues & graues sunt. Deinde coloris: puræ sunt & turbidæ, cæruleæ, lucidæ. Deinde salubritatis: sunt enim salubres & vitales, sunt mortiferæ: sunt quæ cogantur in lapidem. Quædam tenues, quædam pingues: quædam alunt, quædam sine ulla bibentis ope transeunt, quædam hautæ fecunditatem afferunt.

CAP. III. UT stet aqua, aut fluat, loci positio efficit: in deuexo fluit, in plano continetur & stagnat, & aliquando in aduersum spiritu impellitur: tunc cogitur non fluit.

Colligitur ex imbris: ex suo fonte nativa est. Nihil tam men prohibet, eodem loco aquam colligi & nasci: quod in Fucino videmus, in quem montis circumiecti fluij de-riuantur. Sed & magnæ latentisque in ipso vndæ sunt. itaque etiam cum hiberai defluerent torrentes, faciam suam seruant.

CAP. IV. PRIMVM ergo quæramus, quomodo ad continuandos fluminum cursus terra sufficiat, vnde tantum aquarum exeat. Miramur quod accessionem fluminum maria non sentiant. Æquè mirandum est quod detrimenta exeuntium terra non sentit. Quid est quod illam sic impleuit, vt præbere tantum ex recondito possit, ac subinde suppleat? Quamcunque rationem reddiderimus de flumine, eadem erit riuorem ac fontium.

CAP. V. QUIDAM iudicant, terram quicquid aquarum emisit, rursus accipere: & ob hoc maria non crescere, quia quod influxit, non in suum vertunt, sed protinus reddunt. Occulto enim itinere subit terras & palam venit, secreto reuertitur, colaturque in transitu mare: quod per multiplices anfractus terrarum verberatum, amaritudinem ponit, & prauitatem saporis in tanta soli varietate exiit, & in sinceram aquam transit.

CAP. VI. QUIDAM existimant, quicquid ex imbris terra concipit, in flumina rursus emitti. Et hoc argumeti loco ponunt, quod paucissima flumina sunt in his locis in quibus rarus est imber. Ideo siccas esse aiunt Æthiopiae solitudines, paucosque inueniri in interiore Africa fontes: quia feruida cæli natura sit, & pæne semper æstiuæ. Squalidæ itaque sine arbore, sine cultore arenæ iacent, raris imbribus sparsæ, quos statim combibunt. At contra constat, Germaniam Galliamque, & proxime ab his Italiam, abundare riuis & fluminibus: quia cælo humido vtuntur, & ne æstas quidem imbribus caret.

CAP. VII. ADVERSVS hæc multa dici posse vides. Primum ego tibi, vinearum diligens fossor, affirmo, nullam pluuiam esse tam magnam, quæ terram vltra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam crustam consumitur, nec in inferiora descendit. Quomodo ergo potest imber suggerere amnibus vires, qui summam humum tingit? Pars maior eius per fluminum
alucos

alveos in mare aufertur. Exiguum est quod sorbet terra, nec id seruat. Aut enim arida est, & absumit quicquid in se fofum est: aut satiata, si quid supra desiderium cecidit, excludit. Et ideo primis imbribus non augentur amnes; quia totos in se sitiens terra trahit. Quid quod quædam flumina erumpunt saxis & montibus? His quod conferent pluuiæ, quæ per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui infideant? Adiiice, quod in siccissimis locis, putei in altum acti, per ducentum aut tricenum pedum spatia, inueniunt aquarum vberes venas, in ea altitudine, in quam aqua non penetret: vi scias illic non cælestem esse nec collectiium humorem, sed quod dici solet, viam aquam. Illo quoque argumento hæc opinio refellitur, quod quidam fontes in summo montis cacumine redundant. Apparet ergo illis sursum agi, aut ibi concipi, cum omnis aqua pluuialis decurrat.

CAP. VIII. QUIDAM existimant, quemadmodum in exteriori parte terrarum vastæ paludes iacent, magni & nauigabiles lacus, quemadmodum ingenti spatio terræ maria porrecta sunt, infusa vallibus: sic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec minus illas stagnare, quam apud nos oceanum, & sinus eius: immo eo latius, quo plus terra in altum patet. Ergo ex illa profunda copia isti amnes egeruntur: quos quid miraris si terra detractos non sentiat, cum adiectos maria non sentiant?

CAP. IX. QUIBUSDAM hæc placet causa. Aiunt habere terram intra se cauos recessus, & multum spiritus: qui necessario frigescit, umbra graui pressus. Deinde piger & immotus, in aquam, cū se deliit ferre, conuertitur. Quemadmodum supra nos mutatio aëris umbram facit, ita infra terras flumen aut riuum agit. Supra nos stare non potest segnis diu & grauis. Aliquando enim sole tenuatur, aliquando ventis expanditur. Itaque interualla magna imbribus sunt. Sub terra vero quicquid est, quod illum in aquam conuertat, idem semper est, umbra perpetua, frigus æternum, inexercitata densitas: semper ergo præbebit fonti aut flumini causas. Placet nobis terram esse mutabilem. Hoc quoque quicquid effluit, quia non aëre libero concipiunt, crassescit, & protinus in humorem conuertitur.

CAP. X. HABES primam aquarum sub terram nascentem

tium causam. Adicias etiam licet, quod fiant omnia ex omnibus. Ex aqua aër. Ex aëre aqua. Ignis ex aëre. Ex igne aër. Quare ergo nõ terra fiat ex aqua, & ex terra aqua? quæ si in alia mutabilis est, & in aquam immo maxime in hanc. Vtraque cognata res est, vtraque gravis, vtraque densa, vtraque in extremum mundi compulsa. Ex aqua terra fit. Cur non aqua fiat è terra? At magna flumina sunt. Cum videris, quanta sunt: rursus ex quanto prodeant, aspice. Rursus miraris, cum labantur assidue, quædam vero concitata rapiantur, quæ præsto sit illis semper aqua nova. Quid si mireris, quod cum venti totum aëra impellant, non deficit spiritus. sed per dies noctesque æqualiter fluit: nec ut flumina certo aluco fertur, sed per vastum cæli spatium lata impetu vadit? Quid si vllam vndam superesse mixeris, quæ superueniat tot fluctibus fractis? Nihil deficit quod in se redit. Omnium elementorum alterni recursum sunt. Quicquid alteri perit, in alterum transit. Et natura partès suas velut in ponderib. constitutas examinat: ne portionum æquitate turbata, mundus præponderet. Omnia in omnibus sunt. Non tantum aër in ignem transit, sed nunquam sine igne est. Detrahe illi calorem: rigescet, stabit, durabitur. Transit aër in humorem, sed nihilominus non sine humore. Et aëra & aquam facit terra: sed non magis, utquam sine aqua est, quam sine aëre. Et ideo facilior inuicem transitus est: quia illis in quæ transeundum est, iam mixta est. Habet ergo terra humorem hunc exprimit. Habet aëra: hunc umbra hiberni frigoris densat, ut faciat humorem. Ipsa quoque mutabilis est in humorem, natura sua vitur.

CAP. XI. Quid ergo, inquis, superpetuæ sunt causæ, quibus flumina oriuntur, ac fontes: quare aliquando siccantur, aliquando quibus non fuerit locis excurrunt? Saepe motu terrarum itinera turbantur, & ruina interseindit aquas, quæ tentæ novos exitus quaerunt & aliquo impetu faciunt, aut ipsius quassatione terræ aliunde alio transferuntur. Apud nos euenire solet, ut amisso canali suo flumina primum refundantur: deinde quia perdidit viam, faciant, quod accidisse ait Theophrastus in Coryco monte, in quo post terrarum tremorem noua vis fontium emersit. Sed & alios quoque casus interuenire quidam opinantur, qui aliter euocent aquas, aut à cursu suo deiciant atque auer-

tant,

tant. Fuit aliquando aquarum inops Hæmus: sed cum Gallorum gens à Cassandro obsessa in illum se contulisset, & silvas cæcidisset, iugens aquarum copia apparuit, quas videlicet in alimentum suum nemora ducebant, quibus excisis, humor, qui desit in arbusta consumi, superfusus est. Idem ait & circa Magnesium accidisse. Sed pace Theophrasti dixisse liceat, non hoc est simile veris quia ferè aquosissima sunt, quæcunque vmbrosissima. Quod non eueniret, si aquas arbusta siccarent: quibus alimentum ex proximo est: fluminum verò vix ex intimo manat, vltraque excipitur quam radicibus euagari licet. Deinde succisæ arbores plus humoris desiderant. Non enim tantum id quo viuunt, sed & id quo crescunt trahunt. Idem ait, circa Arcadium, quæ vrbs in Creta insula fuit, fontes & lacus substituisse, quia deserit colli terra, diruta vrbe: postea verò quam cultores receperit, aquas quoque recepisse. Causam siccitatis hanc ponit, quod obdurerit constricta tellus, nec potuerit imbres transmittere. Quomodo ergo plurimos videmus in locis desertissimis fontes? Plura denique inuenimus quæ propter aquas coli cœperunt, quam quæ aquas habere cœperint quia colebantur. Non enim esse pluuialem hanc aquam, quæ vastissima flumina à fonte statim, magnis apta nauigijs desert, ex hoc intelligas licet, quod per hiemem æstatemque par est à capite deiectus. Pluvia potest facere torrentem: non potest autem æquali inter ripas suas tenore labentem. Aquam non faciunt imbres, sed excitant.

CAP. XII. PAVLO repetamus hoc altius, si videtur: & scies te non habere quod quæris, cum ad veram animi originem accesseris. Flumen nempe facit copia cursusque aquæ perennis. Ergo si quæris à me, quomodo aqua fiat? interrogabo inuicem: quomodo aër fiat, aut terra? Si rerum elementa sunt quatuor, non potes interrogari unde aqua sit: quarta enim pars est naturæ. Quid ergo miraris, si rerum naturæ portio tam magna, potest aliud ex se semper effundere? Quomodo aër, & ipse quarta pars mundi, ventos & auras mouet, sic aqua riuos & flumina. Si ventus est fluens aër, & flumen est fluens aqua. Satis multum illi virium dedi, cum dixi, elementum

est. Intelligis, quod ab illo proficiscitur, non posse desicere.

CAP. XIII. AQUA, ait Thales, valentissimum elementum est. hoc fuisse primum putat, ex hoc surrexisse omnia. Sed & nos quoque in eadem sententia aut in ultima sumus. Dicimus enim ignem esse, qui occupet mundum, & in se cuncta conuertat. Hunc evanidum confidere, & nihil relinqui aliud in rerum natura, igne restincto, quam humorem: in hoc futuri mundi spem latere. Ita ignis exitus mundi est, humor primordium. Miraris amnes ex hoc posse exire semper: qui pro omnibus fuit & ex quo sunt omnia? Hic humor in diductione rerum ad quartas redactus est, sic positus, ut fluminibus edendis sufficere, ut riuus, ut fontibus posset. Quæ sequitur, Thaletis inepta sententia est. Ait enim terrarum orbem aqua sustineri, & vehi more nauigij, mobilitateque eius fluctuare, tunc cum dicitur tremere. Non est ergo mirum, si abundat humor ad flumina fundenda, cum mundus in humore sit totus. Hanc veterem & rudem sententiam explode. Nec est quod credas, in hunc orbem aquam subire per rimas & facere sentinam.

CAP. XIV. ÆGYPTII quattuor elementa feceres deinde ex singulis bina, marem & sceminam. Aërem marem iudicant, qua ventus est: sceminam, qua nebulosus & iners. Aquam virilem vocant mare: muliebrem, omnem aliam. Ignem vocant masculum, quia ardet flamma: & sceminam, qua lucet innoxius tactu. Terram fortiorem marem vocant, saxa cautesque: sceminæ nomen assignant huic tractabili ad culturam.

CAP. XV. MARE unde est? ab initio scilicet ita constitutum: habet suas venas, quibus impellitur atque æstuat. Quomodo maris, sic & huius aquæ mitioris vasta in occulto via est, quam nullius fluminis cursus exhauriet. Abdita est vitium eius ratio. Tantum ex illa, quantum superfluum sit, emittitur. Quædam ex istis sunt, quibus assentire possumus: sed hoc amplius censeo. Placet natura regi terram: & quidem ad nostrorum corporum exemplar, in quibus & venæ sunt & arteriæ: illæ sanguinis, hæ spiritus receptacula. In terra quoque sunt alia itinera, per quæ aqua: & alia per quæ spiritus currit: adeoque illam

illam ad similitudinem humanorum corporum naturæ formauit, vt maiores quoque nostri aquarum appellauerint venas. Sed quemadmodum in nobis non tantum sanguis est, sed multa genera humoris, alia necessarij, alia corrupti, ac paulo pinguioris, in capite cerebrum, in ossibus medullæ, mucî, salinæque & lacrymæ, & quiddam additum articulis, per quod citius flectantur ex lubrico: sic in terra quoque sunt humoris genera complura. Quædam quæ matura durentur. Hinc est omnis metallorum humus, ex quibus aurum argentumque petit auaritiæ & quæ in lapidem ex liquore vertuntur. In quibusdam vero locis terra humore liquefcit: sicut bitumen, & cetera huic similia. Hæc est causa aquarum secundum legem naturæ, voluntatemque nascentium. Ceterum vt in nostris corporibus, ita in illa sæpe humores vitia concipiunt: aut ictus aut quassatio aliqua, aut loci senium, aut frigus, aut æstus corrumpere naturam, & sulphuratio contrahit humorem, qui modo diurnus est, modo breuis. Ergo vt in corporibus nostris sanguis, cum percussa vena est, tamdiu manet, donec omnis effluxit, aut, donec venæ scissura subsedit, atque interclust, vel aliqua alia causa retro dedit sanguinem: ita in terra, solutis ac patefactis venis, riuus aut flumen effunditur. Interest quantum aperta sit vena, quomodo consumpta aqua sit: modo exiccatur aliquo impedimento, modo coit velut in cicatricem, comprimitque quam fecerat viam: modo illa vis terræ, quam esse mutabilem diximus, definit posse alimenta in humorem conuertere: aliquando autem exhausta replentur: modo per se viribus re collectis, modo aliunde transfatis. Sæpe enim inania apposta plenis humorem in se attrahunt. Sæpe terra si facilis est, ipsa in tabem resoluitur, & humescit. Idem euenit sub terra, quod in nubibus, vt spiffetur, grauioremque, quam vt manere in natura sua possit, gignat humorem. Sæpe colligitur roris modo, tenuis & dispersus liquor, qui ex multis in vnum locis confluit. Sudorum aquileges vocant: quia guttæ quædam vel pressura loci eliduntur, vel æstu euocantur. Hic tenuis vnda vix fonti iufficit. At ex magnis causis, magnisque conceptibus excidunt amnes: nonnunquam leniter, si aqua pondere suo se tantum de-

tulit : nonnunquam vehementer & cum sono suo , si illarum spiritus intermixtus eiecit.

CAP. XVI. SED quare quidam fontes senis horis pleni, senisque ficci sunt? Superuacuum est nominare singula flumina, quæ certis mensibus magna; certis angusta sunt: & occasionem singulis quærere, cum possim eandem causam omnibus reddere. Quemadmodum quartana ad horam venit, quemadmodum podagra ad tempus responderet, quemadmodum purgatio, si nihil obstitit, statum diem feruat, quemadmodum præsto est ad mensum suum partus: sic aquarum interualla habent, quibus se retrahant, & quibus reddant. Quædam autem interualla minora sunt, & ideo notabilia: quædam maiora, nec minus certa. Et quid hoc mirum est, cum videas ordinem rerum, & naturam per constituta procedere? Hiems nunquam aberrauit. Æstas suo tempore incaluit. Autumnus, verisque, ut solet, facta mutatio est. Tam solstitium, quam æquinoctium suos dies retulit. Sunt & sub terra minus nota nobis iura naturæ, sed non minus certa. Crede infra, quicquid vides supra. Sunt & illic specus vasti, sunt ingentes recessus, & spatia suspensis hinc & inde montibus laxa. Sunt abrupti in infinitum hiatus, qui sæpe illas passas vrbes receperunt, & ingentem in alto ruinam condiderunt. Hæc spiritu plena sunt. Nihil enim vsquam inane est, & stagna obsessa tenebris, & locis amplis. Animalia quoque illis innascuntur, sed tarda & informia: ut in aëre cæco pinguique concepta, & in aquis torpentibus facta: pleraque ex his cæca, ut talpæ & subterranei mures, quibus deest lumen, quia superuacuum est. Inde, ut Theophrastus affirmat, pisces quibusdam locis eruuntur.

CAP. XVII. MULTA hoc loco tibi in mentem venient, quæ urbanè in re incredibili fabulam dicas: Non cum retibus aliquem, aut cum hamis, sed cum dolabra ire piscatum. Expecto ut aliquis in mari venetur. Quid est autem, quare pisces in terram non transeant, si nos maria transimus? Permutabimus sedes. Hoc mirari accidere. Quanto incredibilia sunt opera luxuriæ, quoties naturam aut mentitur, aut vincit? In cubili natant pisces: & sub ipsa mensa capitur, qui statim transferatur in mensam. Parum videtur recessus nullus, nisi qui in conuiuæ manu moritur.

ritur. Vitreis ollis inclusi offeruntur, & obseruatur morientium color, quem in multas mutationes mors luctante spiritu vertit, alios necant in gero, & condiunt viuos. Et sunt qui fabulas putant, piscem viuere posse sub terra & effodi, non capi. Quam incredibile illis videretur, si audirent natare in gero piscem & cenæ causa occisum esse super cenam, cum multum in deliciis fuit: & oculos, antequam gulam, pauid.

CAP. XVIII. PERMITTE mihi quæstione seposita castigare luxuriam. Nihil est, inquis, nullo expirante formosius. Ipsa colluctatione animam agenti rubor primum, deinde pallor suffunditur. Quam æque variatur, & incerta facies inter vitam & mortem coloris est. Vacatio longa somniculosa inertisque luxuriæ. Quam sero experrecta, circumforibi & fraudari tanto bono sensit. Hoc adhuc tanto spectaculo & tam pulchro piscatores fruebantur, qui coctum piscem & exanimem in ipso ferulo etiam experirentur. Mirabamur tantum in illis esse fastidium, vt nolent attingere, nisi eodem die captum piscem: qui, vt aiunt, saperet ipsam mare. Ideo cursu aduehebatur, ideo gerulis cum anhelitu & clamore properantibus dabatur via. Quo peruenere delicia: Is pro putrido iam piscis affertur, qui non hodie eductus, hodie occisus est. Nescio de re magna tibi credere. Ipse oportet mihi credam: huc afferatur, coram me animam agat. Ad hunc factum peruenit venter delicatiorum, vt gustare non possint piscem, nisi quem in ipso conuiuio natantem palpitantemque viderint. Quantum ad sollicitiam luxuriæ pereuntis accedit, tanto subtilius quotidie & elegantius aliquid excogitat furor, vilitata contemnens. Illa audiebamus. Nihil esse melius saxatili nullo. At nunc audimus: Nihil esse moriente formosius: Da mihi in manus vas vitreum in quo exulter, in quo trepidet. Vbi multum diuque laudatus est, ex illo perlucido viuario extrahitur: tunc vt quisque peritior est, monstrat: Vide quomodo exarserit rubor, omni acrior minio. Vide quas per lacera venas agat. Ecce sanguineum putas ventrem: quam lucidam quiddam cæruleumque sub ipso tempore effulsit: Iam porrigitur & pallet, & in vna

colorem componitur. Ex his nemo morienti amico affider, nemo videre mortem patris sui sustinet, quam optavit. Quotus quisque funus domesticum ad rogam profertur? Fratrum propinquorumque extrema hora deseritur: ad mortem nulli concurritur. Nihil enim est illo formosius. Non tempero mihi, quin vtar interdum temerariis verbis, & proprietatis modum excedam. Non sunt ad popinam, dentibus, & ventre, & ore contenti: oculis quoque gulosi sunt.

CAP. XIX. SED Vt ad propositum revertar, accipe argumentum: magnam vim aquarum in subterraneis oculis fertilem fœdorum situ piscium. Si quando erupit, affert secum immensam animalium turbam, horridam aspicci, & turpem ac noxiam gustu. Certe cum in Carica circa Lorymam urbem talis exsilisset vnda, perire quicumque illos ederat pisces, quos ignoto ante eum diem cœlo novus annis ostendit. Nec id mirum. Erant enim pingua & differta, vt ex longo otio, corpora: ceterum in exercitata, & in tenebris saginata, & lucis expertia, ex qua salubritas ducitur. Nasci autem posse pisces in illo terrarum profundo, sit indicium, quod anguillæ quoque latebrosis locis nascuntur: grauis & ipse cibus ob ignauiam, utique si altitudo illas luci penitus abscondit. Habet ergo non tantum venas aquarum terra, ex quibus corruatis flumina effici possunt, sed & amnes magnitudinis vastæ: quorum aliis semper in occulto cursus est, donec aliquo sinu deuorentur: alij sub aliquo lacu emergunt. Iam quis ignorat, esse quædam stagna sine fundo? Quorsus hoc pertinet? Vt appareat, hanc magnis amnibus æternam esse materiam, cuius non tanguntur extrema, sicut fluminum & fontium.

CAP. XX. AT quare aquis sapor varius? propter quatuor causas. Ex solo prima est, per quod feruntur. Secunda, ex eadem simulatione eius nascitur. Tertia ex spiritu, qui in aquam transfiguratus est. Quarta ex vitio, quod sæpe concipiunt corruptæ per iniuriam. Hæ causæ saporem dant aquis variū. Hæ medicaminum potentiam. Hæ grauem spiritum, odoremque pestiferum. Hæ leuitatem grauitatemque: aut colorem, aut nimium rigorem. Interest, vtrum per loca sulphure, an nitro, an bitumine

mine plena tranſeantur. Hac ratione corruptæ, cum vitæ periculo bibantur Hinc illud, de quo Ouidius ait,

*Flumen habent Cicones, quod purum ſaxea reddit
Viſcera, quod tactis inducit marmora rebus.*

Medicamentum eſt, & eius naturæ habet limum, vt corpora & adglutinet & induret. Quemadmodum Puteolanus puluis, ſi aquam attingit, ſaxum eſt: ſic è contrario, hæc aqua ſi ſolidum tetigit, hæret & affigitur. Inde eſt, quod res ab ectæ in eun ſem lacum lapidææ, ſubinde extrahuntur. Quod in Italia quibuldam locis euenit, ſiue virgam, ſiue frondem demerſeris, lapidem poſt paucos dies extrahis. Circumfunditur enim corpori limus, alliniturque paulatim Hoc minus videbitur tibi mirum, ſi notaucris, albulam & ferè ſulphuratam aquam, circa canales ſuos tubosque durari. Al quam harum habent cauſam illi lacus, quos quiſquis faucibus hauſit, vt idem poëta ait,

Aur furi, aut patitur mirum orauitate ſoporem.

Similem habet vim mero, ſed vehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas, donec exſiccetur, dementia eſt, & nimia grauitate deſertur in ſonnum: ſic aquæ huius ſulphurea viſ quoddam acrius ex aëre noxiu virus, quod mentem aut ſuore mouet, aut ſopore opprimit. Hoc habet mali & amniſ,

*Quem quicumque parum moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quàm ſi mera vina bibiſſet.*

CAP. XXI. IN quosdam ſpecus qui deſpexere, moriuntur: tam velox malum eſt, vt tranſuolantes aues deiiciat: talis eſt aër, talis locus, ex quo lethalis aqua diſtillat. Quod ſi remiſſior fuerit aëris & loci peſtis, inſa quoque temperatior noxa, nihil amplius quàm tentat neruos. velut ebrietate torpentes. Nec minor ſi locus atque aër aquas inſicit, ſimileſque regionibus reddit. per quas & ex quibus veniunt. Pabuli ſapor apparet in lacte, & vini viſ exiſtit etiam in aceto, nulla res eſt, quæ non eius à quo naſcitur, notas reddat.

CAP. XXII. ALIVD eſt etiam aquarum genus, quod nobis placet cœpiſſe cum mundo. Siue ille æternus eſt, hoc quoque ſuit ſemper: ſiue initium aliquod eſt illi, hoc quoque cum toto diſpoſitum eſt. Quid ſit hoc, quæris? Occa-

nus, & quodcumque ex illo mare terras interluit. Iudicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura est, cum ipso mundo traxisse principia, ut Istrum, ut Nilum, vastos amnes, magisque insignes, quam ut dici possit: eandem illis originem, quam ceteris esse.

CAP. XXIII. HÆC est ergo aquarum diuisio, ut quibusdam videtur. Post illam coelestes, quas ex superioribus nubila eiciunt. Ex terrenis alia sunt, ut ita dicam, supernantes, quæ in summa humo repunt: alia abdita, quarum reddita est ratio.

CAP. XXIV. QVARE quædam aquæ caleant, quædam etiam ferueant in tantum, ut non possint esse vsui, nisi aut in aperto euanvere, aut mixtura frigida intepere, plures causas redduntur. Empedocles existimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam calefcere, si subiecti sunt solo, per quod aquis transeursus est. Facere solemus dracones & miliaria & complures formas, in quibus aëre tenui fistulas struimus, per decliue circumdatas: ut sæpe eundem ignem ambiens aqua per tantum suat spatij, quantum efficiendo colori sat est. Frigida itaque intrat, effluit calida. Idem sub terra Empedocles existimat fieri: quem non falli credent ij, quibus balnearia sine igne calefiunt. Spiritus in illa feruens loco æstuantis infunditur. Hic per tubos lapsus, non aliter quàm igne subdito, parietes & vasa balnei calefacit. Omnis denique frigida transitu mutatur in calidam: nec trahit saporem euaporatio, quia clausa perlabitur. Quidam existimant, per loca sulphure plena exeuntes vel introeuntes aquas calorem beneficio materiae, per quam fluunt, trahere: quod ipso odore gustuque testantur. Reddunt enim qualitatem eius, qua caluerunt, materiae. Quod ne accidere mireris, viuae calci aquam infunde, feruebit.

CAP. XXV. QVADAM aquæ mortiferae sunt, nec odore notabiles, nec sapore. Circa Nonacrin in Arcadia Styx appellata ab incolis aduenas fallit: quia non facie, non odore suspecta est: qualia sunt magnorum artificum venena, quæ deprehendi nisi morte non possunt. Hæc autem, de qua paulo ante retuli, aqua, summa celeritate corrumpit: nec remedio locus est, quia protinus hausta dura.

duratur: nec aliter quam gypſum ſub humore conſtringitur, & alligat viſcera. Eſt autem noxia aqua in Theſſalia circa Tempe, quam & feræ & pecus omne deuorat, per ferrum & æs exit: tanta vis illi ineſt, etiam dura molliendi, nec arbuſta quidem vlla alit, & herbas necat. Quibusdam fluminibus vis ineſt mira. Alia enim ſunt, quæ pota inſiciunt greges ouium: intraque breue tempus, quæ fuere nigræ, albam ferunt lanam: quæ albæ venerant, nigræ abeunt. Hoc etiam in Bœotia amnes duo efficiunt, quorum alteri ab effectu Melas nomen eſt, vterque ex eodem latu exeunt, diuerſa facturi. In Macedonia quoque, vt ait Theophratus, eſt flumen, ad quod qui facere albas oues volunt adducunt. Quod vt diutius potauerit non aliter quam infectæ mutantur. At ſi illis lana opus fuerit pulla paratus gratuitus infector eſt, ad Ceronem eundem gregem appellant. Auctores nouos habeo, eſſe in Galatia flumen, quod idem in omnibus efficiat: eſſe in Cappadocia, quo potò equis, nec vlli præterea animali, color mutatur, ſpargitur albo cutis. Quosdam lacus eſſe, qui nandi imperitos ferant, notum eſt. Erat in Sicilia, eſt adhuc in Syria ſtagnum, in quo natant lateres, & mergi proiecta non poſſunt, licet grauiora ſint. Huius rei palam cauſa eſt: quamcunque vis rem expende, & contra aquam ſtatue, dummodo vtriuſque par ſit modus: ſiqua grauior eſt, leuiorem rem, quam ipſa eſt, feret, & tanto ſuper ſe extollet: quanto erit leuior, grauior ſcendet. At ſi aquæ & eius rei quam contra penſabis, par pondus erit: nec peſſum ibit nec extrahit, ſed æquabitur aquæ: & natabit quidem ſed parè iuerſa, ac nulla eminens parte. Hoc eſt cur quædam tigna ſupra aquam, parè tota efferantur: quædam ad medium ſubmerſa ſint, quædam ad æquilibrium aquæ ſcendant. Namque cum vtriuſque pondus par eſt, neutraque res alteri cedit, grauiora ſcendant, leuiora geſtantur. Graue autem & leue eſt, æſtimatione noſtra, ſed comparatione eius quo vehi debet. Itaque vbi aqua grauior eſt hominis corpore, aut ſaxi, non ſinit id quod non vincitur mergi. Sic euenit, vt in quibusdam ſtagnis ne lapides quidem peſſum eant. de ſolidis & duris loquor. Sunt enim multi pumicoſi & leues, ex quibus quæ conſtant inſulæ, in Lydia natant: Theophratus

est auctor. Ipse ad Cutilias natantem insulam vidi. Alia in Vadimonis lacu vehitur, alia in lacu Stationensi. Cutiliarum insula & arbores habet, & herbas nutrit: tamen aqua sustinetur: & in hanc atque illam partem non tantum vento impellitur, sed & aura. Nec unquam illi per diem & noctem in vno loco statio est: adeo mouetur leni flatu. Huic duplex causa est. Aquæ gravitas medicatæ, & ob hoc ponderosa, & ipsius insulæ materia vectabilis, quæ non est corporis solidi, quamuis arbores alat. Fortasse enim leues truncos, frondesque in lacu sparsas pinguis humor apprehendit, ac vinxit. Itaque etiam si qua in illa saxa sunt, inuenies exesa & fistulosa: qualia sunt quæ duratus humor efficit, utique circa medicatorum fontium riuos: quæ ubi purgamenta aquarum coaluerunt, ex spuma solidantur. Necessario leue est, quod ex ventoso inanique concretum est. Quorundam causa non potest reddi, quare aqua Nilotica foecundiores foeminas faciat, adeo ut quarundam viscera longa sterilitate præclusa, ad conceptum relaxauerit: quare quædam in Lycia aquæ conceptum foeminarum custodiant, quas solent petere, quibus parum tenax vulua est. Quod ad me attinet pono ista inter temerè vulgata. Creditum est, quasdam aquas scabem afferre corporibus, quasdam vitiliginem & foedam ex albo varietatem, siue infusa siue pota sit: quod vitium dicunt habere aquam ex rote collectam. Quis non grauissimas esse aquas credat, quæ in crystallum coeunt? Contra autem est: tenuissimis enim hoc euenit, quas frigus ob ipsam tenuitatem facillimè gelat. Vnde autem fiat eiusmodi lapis, apud Græcos ex ipso nomine apparet: κρύσταλλον enim appellant æque hunc per lucidum lapidem, quàm illam glaciem, ex qua fieri creditur. Aqua enim cælestis minimum in se terreni habens cum induruit, longioris frigoris pertinacia spissatur magis ac magis: donec omni aëre excluso in se rota compressa est, & humor qui fuerat, lapis effectus est.

CAP. XXVI. ÆSTATE quædam flumina augentur, ut Nilus: cuius alias ratio reddetur. Theophrastus est auctor, in Ponte quoque quosdam amnes crescere tempore æstiuo, quatuor autem esse iudicant causas. Aut quia tunc maxi-

maximè in humorem mutabilis terra est : aut quia maiores in remoto imbres sunt, quorum aqua per secretos cuniculos reddita, tacitè suffunditur. Tertia, si crebrioribus ventis ostium cæditur, & reuerberatur fluctu, amnis restitit: qui crescere videtur, quia non effunditur. Quarta ratio est fiderum. Hæc enim quibusdam mensibus magis urgent, & exhauriunt flumina: cum longius recesserunt, minus consumunt, atque trahunt. Itaque quod impendio solebat, id incremento accedit. Quædam flumina palam in aliquem specum decidunt, & ex oculis auferuntur: quædam consumuntur paulatim, & intercidunt: eadem ex interuallo reueruntur, recipiuntque & nomen & cursum. Causa manifesta est, sub terra vacat locus. Omnis autem humor natura ad inferius, & ad inane defertur. Illo itaque recepta flumina cursus egere secreto: sed cum primum aliquid solidi, quod obstaret, occurrit, præcurrit, prærupta parte, quæ minus ad exitum repugnabat, repetiere cursum suum.

Sic ubi terreno Lycus est epotus hiatus,

Existit procul hinc, alioque renascitur ore.

Sic modo combibitur, tacito modo gurgite lapsus

Redditur Argolicis ingens Erasinus in undis.

Idem & in Oriente Tigris facit: absorbetur, & desideratus diu, tandem longe remoto loco, non tamen dubius, an idem sit, emergit. Quidam fontes certo tempore purgamenta eieciunt: vt Arethusa in Sicilia, quinta quaque ætate per Olympia. Inde opinio est, Alpheon ex Achaia eo vsque penetrare, & agere sub mare cursum, nec ante quam in Syracusano litore emergeret: ideoque iis diebus quibus Olympia sunt, victimarum stercus secundo traditum flumini illic redundare. Hoc & à te traditum est in poemate, Lucili carissime, & à Virgilio qui alloquitur Arethusam,

Sic tibi, cum fluctus subterlaberere Sicanos,

Doris amara suam non intermiscat undam.

Est in Chersoneso Rhodiorum fons, qui post magnum interuallum temporis, fœda quædam turbidus ex intimo fundit, donec liberatus eliquatusque est. Hoc quibusdam locis fontes faciunt, vt non tantum lutum, sed folia, testasque, & quicquid putre iacuit, expellant: vbique autem

facit mare, cui hæc natura est, vt omne immundum ster-
corosumque littoribus impingat. Quædam verò partes
maris id certis temporibus faciunt: vt citra Messaniam &
Mylas fimo quiddam simile, turbulentum in litus mare
profert, feruetque & æstuat, non sine odore fædo. Vnde
illic stabulare Solis boues fabula est. Sed difficilis ratio
est quorundam: vtique inibi tempus eius rei, de qua qua-
ratur, inobseruatam & incertum est. Itaque proxima qui-
dem inueniti & vicina non potest causa, ceterum publi-
ca est illa. Omnis aquarum stantium clausurarumque na-
tura se purgat. Nam in his quibus cursus est, non possunt
vitia consistere, quæ secunda vis deserit & exportat. Illæ
quæ non emittunt quicquid infedit, magis minùsve æ-
stuant. Mare verò cadauera, stramentaque, & naufragio-
rum reliquis similia, ex intimo trahit, nec tantum tempe-
state fluctuque, sed tranquillum quoque placidumque
purgatur.

CAP. XXVII. SED monet me locus, vt queram, cum
fatalis dies dilunij venerit, quemadmodum magna pars
terrarum vndis obruatur: Vtrum Oceani viribus fiat, &
externum in nos pelagus exurgat: an crebri sine intermis-
sione imbres, & elisa æstate hyems pertinax, immen-
sam vim aquarum ruptis nubibus deiciat: An flumina tel-
lus largius fundat, aperiatque fontes novos: aut non sit
vna tanto malo causa, sed omnis ratio consentiat, & simul
imbres cadant, flumina increseant, maria sedibus suis ex-
cita percurrant, & omnia vno agmine ad exitium humani
generis incumbant. Ira est. Nil difficile est naturæ,
vtique vbi in finem sui properat. Ad originem rerum par-
cè vtitur viribus: dispensatque se incrementis fallenti-
bus: subito ad ruinam toto impetu venit. Quam longo
tempore opus est, vt conceptus ad puerperium perducatur
infans? Quam laboribus tener educitur, quam dili-
genti nutrimento obnoxium nouissimè corpus adolescit?
at quam nullo negotio soluitur? Vrbes constituit ætas:
hora dissoluit. Memento sit cinis: diu silua. Magna tu-
tela stant ac vigent omnia: cito ac repente dissiliunt.
Quicquid ex hoc statu rerum natura flexerit in exitium
mortalium satis est. Ergo cum affuerit illa necessitas tem-
poris, multa simul fato causas mouent: nec sine concus-
sione

sione mundi tanta mutatio est, ut quidam putant: inter
 quos Fabianus est. Primo immodici cadunt imbres, & si-
 ne vllis solibus triste nubilo cœlum est: nebulaque conti-
 nua, & ex humida spissaque caligine, nunquam exiccantibus
 ventis. Inde vitium fatis, & segetum sine fruge sur-
 gentium marcor. Tunc corruptis quæ feruntur manu,
 palustris omnibus campis herba succrescit: mox iniuriam
 & validiora sensere. Solutis quippe radicibus, arbuta
 procumbunt, & vitis atque omne virgultum non tene-
 tur solo, quod molle fluidumque est, iam nec gramina
 aut pabula læta aquis sustinet: fame laboratur, & manus
 ad antiqua alimenta porrigitur: quare ilex & quercus
 excutitur, & quæcunque in his arduis arbor commissu-
 ra astricta lapidum stetit. Labant ac madent tecta, & in-
 imum vsque receptis aquis fundamenta desidunt, ac to-
 ta humus stagnat, frustra titubantium fulcra tentantur.
 Omne enim fundamentum in lubrico figitur, & lutosa
 humo nihil stabile est. Postquam magis magisque nimbi
 ingruunt, & congestæ sæculis tabuerunt niues, deuolu-
 tus torrens altissimis montibus rapit siluas male hæren-
 tes, & saxa reuolutis remissa compagibus rotat. Abluit
 villas, & intermixtos ouium greges deuehit, vllisque
 minoribus tectis, quæ in transitu abduxit, tandem in ma-
 iora violentus oberrat. Vibes, & implicitos trahit mœ-
 nibus suis populos, ruinam an naufragium querantur, in-
 certos: adeo simul, & quod opprimeret, & quod merge-
 ret, venit. Auctus deinde processu aliquo in se torrenti-
 bus raptis, plana passim populatur. Nouissimè ruina ma-
 gna gentium clarus onustusque diffunditur. Flumina ve-
 ro suapte natura vasta, & tempestatibus rapta, alueos re-
 linquunt. Quid tu esse Rhodanum, quid putas Rhenum
 atque Danubium, quibus torrens etiam in canali suo
 cursus est, cum superfusi nouas sibi fecere ripas, ac scissâ
 humo simul excessere alueo? Quanta cum præcipitatio-
 ne voluantur, vbi per campestria fluens Rhenus, ne spa-
 tio quidem languidus, sed latissimè velut per angustum
 aquas implet? Cumque Danubius non iam radices, nec
 media montium stringit, sed iuga ipsa sollicitat, ferens
 secum madefacta montium latera, rupesque deiectas, &
 magnarum promontoria regionum, quæ fundamentis

laborantibus à continente recesserunt. Deinde non inueniens exitum (omnia enim sibi ipse præcluserat) in orbem redit, ingentemque terrarum ambitum atque urbium vno vortice inuoluit. Interim permanent imbres, sic cælum granius, ac sic diu malum ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilum, nox est: & quidem horrida & terribilis, intercessu luminis diri: crebra enim miscant fulmina, procellæ quatiunt mare: tunc primum auctum fluminum accessu, & sibi angustum, iam promouet litus: non continetur suis finibus, sed prohibent exire torrentes, aguntque fluctus retro: pars tamen maior, vt maligno ostio retenta, restagnat, & agros in formam vnius lacus redigit. Iam omnia, qua prospici potest, aquis obsidentur. Omnis tumultus in profundo latet, & immensa vbique altitudo est: tantum in summis montium iugis vada sunt. In ea excellentissima cum liberis coniugibusque fugere, actis ante se gregibus: direptum inter miseros commercium ac transitus: quoniam quicquid submissus erat, id vnda compleuit. Edirissimis quibusque adhærebant reliquæ generis humani: quibus in extrema perductis, hoc vnum solatio fuit, quod transferat in stuporem metus: non vacabat timere mirantibus: ne dolor quidem habebat locum: Quippe vim suam perdit in eo, qui vltra sensum mali miser est. Ergo insularum modo eminent montes, & sparsas Cycladas augent, vt ait ille poetarum ingeniosissimus egregiè, sicut illud pro magnitudine rei dixit: *Omnia pontus erat: deerant quoque litora ponto*, nisi tantum impetum ingenij & materiæ, ad pueriles ineptias reduxisset:

Nat lupus inter oues, fuluos vehit vnda leones.

Non est res satis sobria, lasciuiue deuorato orbe terrarum. Dixit ingentia, & tantæ confusiois imaginem cepit, cum dixit:

Exspatiata ruunt per apertos flumina campos.

— *pressæque labant sub gurgite turres.*

Magnificè hoc, si non curauit quid oues & lupi faciant. Natari autem in diluuiò & in illa rapina potest? aut non eodem impetu pecus omne, quo raptum erat,mersum est? Concepisti imaginem quantam debebas, obrutis omnibus terris, cœlo ipso in terram ruente. Perfer. Scies quid

quid deceat, si cogitaueris orbem terrarum natate. Nunc ad propositum reuertamur.

CAP. XXVIII. SVN I qui existiment immodicis imbribus vexari terras posse. non obrui. Magno impetu magna ferienda sunt. Faciet pluuia segetes malas, fructum grandæ decurtet, intumescēt riuis flumina: sed resident Quibusdam placet moueri mare, & illinc causam tantæ cladis accersi. Non potest torrentium, aut imbrium, aut fluminum iniuria fieri tam grande naufragium. Vbi instat illa pernicius, mutariq; genus humanū placuit, fluere assiduos imbres, & non esse modum pluuiis concesserim: suppressis aquilonibus, & statu sicciore: austris nubes & imbres & amnes abundare.

— Sed adhuc in damna profectum est:

Sternuntur segetes, & d. plorata colonis

Vota iacent, longeque perit labor irritus anni.

Non lædi debent terræ, sed abscondi. Denique cum per ista prolusum est, crescunt maria, sed super solitum, & fluctum vltra extremum tempestatis maximæ vestigium mittunt. Deinde à tergo ventis surgentibus, ingens æquor euoluunt, quod longe à conspectu litoribus frangitur. Deinde vbi litus bis terque prolatum est, & pelagus in alieno constitit, velut admoto malo cominus, procurrit æstus: ex imo recessu maris. Nam vt aëris, vt ætheris, sic huius elementi larga materia est, multoque in abdito plenior. Hæc satis mora, non æstu, (nam æstus fati ministerium est) attollit vasto sinu fretum, agitque ante se. Deinde in miram altitudinem erigitur: & illis ruitis hominum receptaculis superest. Nec id aquis arduum est, quoniam æquo terris fastigio ascenderet. Si quis excelsa perlibret, maria paria sunt. Nam par vndique sibi ipsa tellus est. Cava & plana vndique inferiora sunt. Sed istis adeo in rotundum orbis æquatus est: in parte aurem eius, & maria sunt, quæ in vnius æqualitatem pilæ coeunt. Sed quemadmodum campos intuentem, quæ paulatim deuexa sunt fallunt: sic non intelligemus curuaturas maris, & videtur planum quicquid apparet. at illud æquale terris est. ideoque vt effluat, non magna mole se tollet: dum satis est illi, vt supra paria eueniat, leuiter exurgere: nec à litore, vbi inferius est, sed è medio, vbi ille cumulus est, defluit. Ergo vt solet æstus æquinoctialis, sub ipsum lunæ solisque coitum omnibus

aliis maior vendare: sic hic qui ad occupandas terras emittitur, solitis maximisque violentior, plus aquarum trahit: nec antequam supra cacumina eorum, quos perfusus est, montium creuit, deuoluitur. Per centena millia quibusdam locis æstus excurrit innoxius, & ordinem seruat. Ad mensuram enim crescit, iterumque decrescit. At illo tempore solitus legibus, sine modo fectur. Qua ratione inquis? Eadem qua conflagratio futura est. Vtrumque sit, cum Deo visum ordiri meliora, vetera finiri. Aqua & ignis terrenis dominantur. Ex his ortus, & ex his interitus est. Ergo quandoque placere res nouæ mundo, sic in nos mare emittitur desuper, vt feruor ignis, cum aliud genus exitij placuit.

CAP. XXIX. QUIDAM existimant terram quoque concuti, & dirupto solo noua fluminum capita detegere, quæ amplius vt è pleno profundant. Berosus qui Belam interpretatus est, ait cursu ista siderum fieri: & adeo quidem id affirmat, vt conflagrationi atque diluio tempus assignet: arsura enim terrena contendit, quando omnia sidera, quæ nunc diuersos agunt cursus, in Cancrum conuenerint, sic sub eodem posita vestigio, vt recta linea exire per orbis omnium possit: inundationem futuram, cum eadem siderum turba in Capricornum conuenerit. Illic solstitium, hic bruma conficitur. Magnæ potentia signa: quando in ipsa mutatione anni momenta sunt. Et istas ego receperim causas (neque enim ex vno est tanta pernicietas) & illam quæ in conflagratione nostris placet, huc quoque transferendam puto: siue anima est mundus, siue corpus: natura gubernante, vt arbores, vt sata: ab initio eius vsque ad exitum quicquid facere, quicquid pari debeat, inclusum est: vt in semine omnis futuri ratio hominis, comprehensa est. Et legem barba & canorum nondum natus infans habet: totius enim corporis, & sequentis ætatis in paruo occultoque lineamenta sunt. Sic origo mundi, non minus solem & lunam, & vices siderum, & animalium ortus, quam quibus mutarentur terrena, contiauit. In his fuit inundatio, quæ non secus quam hiems, quam æstas lege mundi venit. Itaque non pluuia istud fieri, sed pluuia quoque: non incursum maris, sed maris quoque incursum: non terræ motu, sed terræ quoque motu. Omnia adiunabunt

naturam, ut naturæ constituta peragantur. Maximam tamen causam, ad se inundandam, terra ipsa præstabit: quam diximus esse mutabilem, & solui in humorem. Ergo quandoq; erit terminus rebus humanis, cum partes eius interire debuerint, aboleriue funditus totæ, ut de integro totæ rudes innoxiaque generentur: nec supersit in deteriora magister plus humoris, quam semper fuit, fieri. Nunc enim elementa ad id quod debetur pensa sunt. Aliquid oportet alteri accedat, ut quæ libramento stant, inæqualitas turbet. Accedet humori. Nunc enim habet quo ambiat terras, non quo obruat. Quicquid illic accesserit, necesse est in alienum locum exundet. Vndare ergo terra debet, ut validiori infirma succumbat. Incipiet ergo putrescere, dehinc laxata ire in humorem & assidua tæbe desistere. Tunc exilient sub montibus flumina, ipsosque impetu quatiant: inde aura tæta manabunt. Solum omne aquas reddet, summi scaturient montes: quemadmodum in morbum transeunt sanæ & vlceri vicina consentiunt: ut quæque proximis terris fluentibus fuerint, eluentur, stillabunt, & deinde current, & hiantes pluribus locis saxo, per fretum salient, & maria inter se component. Nihil erunt Hadriarici, nihil Siculi æquoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla. Omnes notum mare fabulas obruet, & hic qui terras cingit Occanus extremas, veniet in medium. Quid ergo est? nihilominus tenebit alienos menses hientis, æstas prohibebitur, & quodcūque terras sidus exiccat, compresso ardore cessabit. Peribunt tot nomina, Caspium & Rubrum mare, Ambracij, & Cretici sinus, Propontis & Pontus. Peribit omne discrimen: Confundetur quicquam in suas partes natura digessit. Non mari quemquam, non turres tuebuntur. Non prædentur templa supplicibus, nec urbium summa: quippe fugientes vnda præueniet & ipsis arcibus deseret. Alia ab occasu, alia ab oriente concurrent: vnus humanum genus condet dies. Quicquid tam longa fortunæ indulgentia excoluit, quicquid supra ceteros extulit, nobilia pariter atque adornata, magnarumque gentium regna pessumdabit.

CAP. XXX. SVNT omnia, ut dixi, facilia naturæ: utique quæ à primo facere constituit, ad quæ non subito, sed ex denuntiatio venit. Iam autem à primo die mundi, cum in hunc habitum ex informi vixitate discederet, quando

mergerentur terrena, decretum est, & ne sit quandoque velut in nouo opere, dura molitio, olim ad hæc maria se exercent. Non vides vt fluctus in litora, tanquam exiturus, incurrat? Non vides vt æstus fines suos trāseat, & in possessionem terrarum mare inducat? Non vides vt illi perpetua cum claustris suis pugna sit? Quis porro istinc, vnde tantum tumultum vides, metus est è mari, & magno impetu erumpentibus fluuiis? Vbi non humorem natura disposuit, vt vndique nos cum voluisset, aggredi posset. Mentior, eruentibus terram humor occurrit, & quoties nos auaritia aut defodit, aut aliqua causa penetrare altius cogit, eruendi finis vnda est. Adice, nunc quod immanes sunt in abdito lacus, & multum maris conditi, multum fluminum per opera labentium. Vndique ergo erunt causæ diluuii, cum aliæ aquæ subinfluunt terras, aliæ circumfluunt, quæ diu coëreita vincunt, & amnes amnibus iungent. paludibus stagna. Omnium tunc mare ora fontium implebit, & maiore hiatu soluet. Quemadmodum corpora nostra ad egestum venter exhaurit, quemadmodum eunt in sudorem vires: ita tellus liquefiet, & aliis causis quiescentibus, intra se, quo mergatur, inueniet: sic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exitij. Tentatur diuelliturq; concordia, cum semel aliquid ex hac idonea diligentia remiseric mundus, statim vndiq; ex aperto superne, ex abdito ab imo aquarum fiet irruptio. Nihil est tam violentum & incontingens sui, tam contumax, infestumq; renitentibus, quam magna vis vndæ. vtetur libertate permessa, & iubente natura, quæ scindit circuitq; complebit. Vt ignis diuersis locis ortus, miscet incendium, flammis coëre properantibus: sic momento redundantia maria se committet. Nec ea semper licentia vndis erit: sed peracto exitio generis humani, extinctisq; pariter feris, in quarum homines ingenia trāserant, iterum aquas terra sorbebit: natura pelagus stare, aut intra terminos suos furere coget: & relictis nostris sedibus, in sua secreta pelletur oceanus: antiquus ordo reuocabitur. Omne ex integro animal generabitur, dabiturq; terris homo inscius scelerum, & melioribus auspiciis natus. Sed illis quoq; innocentia non durabit: nisi dum noui sunt. Cito nequitia subrepat: virtus difficilis inuentu est, rectorẽ ducentemq; desiderat. Etiam sine magistro vitia discuntur.